

egyetlen bőrönddel jöttünk ki

A Kocsis család

Tavaly történt, hogy anya egyik nap későn ért haza, egészen elnyílt arccal, ami egyáltalán nem illett a hideg őszi naphoz, és levegőt sem véve mondta, meglepetésem van, megkapjuk a Mondial kávéházat, Tannerék meggyőzték a bérbeadókat, akik eredetileg mást akartak, ám mi győztünk, és úgy emlékszem, elnevette magát, mert azt mondta, hogy „győztünk”.

És ezen az estén szokatlanul hosszan üldögélünk az asztalnál, apa még meg is csókolja anyát a szemünk láttára, fogja a kezét, mialatt megtárgyaljuk, mit is jelent az, hogy abban a faluban, ahol tizenhárom éve élünk, egy ilyen remek helyen lévő üzletet kapunk, közvetlenül a pályaudvar mellett, tökéletes berendezéssel, megfizethető bérleti díjjal és kerthelyiséggel. Bori, anya, apa meg én ünneplünk, ez nem is lehet igaz, mondja anya, még mindig olyan valóságosan hangzik, olyan valóságosan, mint egy hal, amelyik repül; én, aki azt mondom anyának, hogy léteznek repülőhalak, kivesszek egy szálát apa cigis csomagijából, ő meg ezen az estén szó nélkül tudomásul veszi, hogy nemcsak én, de Bori is cigizik.

Új tapéta kell majd, mondja anya, ez nagyon fontos, meg talán valami szép falóra, véli apa, és persze nem fogjuk megváltoztatni a kávéfajtát, bármi más lehet, de azt nem!, és a péket, azt is megtartjuk – apa, aki majd főz, anya, aki majd süt és az egész irodai munkát elvégzi, Bori, aki hol a pultnál lesz, hol meg főszolgálat majd, és én, aki kisegítek, ha éppen nincs egyetem – az ebédlőasztalunk mellett ülünk, de csak látszólag, mert közben évek mellett röpiünk el, nagy hirtelen nem egy lépéssel, hanem egy hatalmas ugrással jutotunk előrébb, mondja anya, és szép szemében föltűnnek a múlt képei, mami mint takarítónő, pénztáros, mindenés, mosónő, vasalónő, pincéző, főszolgálat, nem volt mindig könnyű, mondja a szeme, de megértte! És mert anya öt évvel ezelőtt elvégezte a vendéglátós szakiskolát, kivethettünk egyszer már egy kávézót, na de milyen!, benn a városban, egy mellékutcában, horrorilis bérleti díjért, rossz szellőzéssel, konyha az emeleten, annakidején, amikor Bori meg én iskola után mindig kisegítettünk, vasárnap is, az volt a legnehezebb időszakunk, mondja apa, két éven keresztül egyetlen szabad napunk se volt, az a seggfej bérbeadó meg milyen jól keresett rajtunk! – de ennek a mondatnak sincsen most már akkora súlya, mert a szerencse, a jövő logikus és igazságos folytatása a múltnak, anya, aki ez után a ráfaragás után kezdett Tanneréknál dolgozni, főszolgálatként, a Mondialban, annakidején bizony nem gondoltam volna, hogy egyszer majd rám hagyják az üzletüket!

Tannerék biztos észrevették, hogy nem a saját, hanem az ő érdeküket nézed, mondja apa.

Á, dehogya, feleli anya, Tannerék az valamelyik lányukat szerették volna utódnak, csak azok nem hajlottak rá, meg talán a rokonszenv is közrejátszott egy kicsit, irántam, a családnak iránt. A magyar *család* szó neked nem úgy hangzik, mint valami jó, meleg étel, akarom kérdeni anyától. Apa, aki azt mondja, tuti, hogy akkor sem sikerült volna, ha nem volnánk svájciak!, és a kezünk nem volna olyan *topp tipp*, véli anya. Fordítva, mondja Bori, miért nem bírod megjegyezni, mami, úgy mondják, hogy *tipp topp!* Ma megjegyzem, feleli anya nevetve, *tipp topp, tipp topp, tipp topp*, így jó? És apa nagy durranással kinyitja a pezsögősuveget, egyetlen bőrönddel és egyetlen szóval jöttünk ki Svájcba, most meg piros útlevelelünk van, svájci kereszttel, és egy aranybányánk, *isten, isten!*, kiáltja apa, és koccintunk, poharat csendítve, boldogan.

A feketemunkások tetőtől talpig feketébe öltöznek, mert a tolvajnak álcáznia kell magát, ha nem akarja, hogy rajtakapják, csak a szeme mozog gyorsan ide-oda, villogva az éjszakában. A legnépszerűbb feketemunkások a lelkészek, ők a tolvajoktól eltérően nem álarcot viselnek, hanem fehér gallért, és az ábrázatuk olyan ártatlannak néz ki, mint a friss kenyér. Más feketemunkásoknak fekete dolgokkal kell dolgozniuk, például szeneszsákokat cipelnek. Vagy, mint egy mosógép, addig kell dolgozniuk, amíg a fekete dolog ki nem fehéredik . . .

Egyszer valamikor elkaptam a feketemunkát jelentő *Schwarzarbeit* szót a szüleimtől, még alig tudtam németül, és voltak szavak, amelyeket hamar elfelejtettem, mások viszont nem mentek ki többé a fejemből, ilyen volt a *Schwarzarbeit* is. Tetszett, hogy habár nem tudtam használni a szót – az alapvető *schlafen, essen, trinken, der See, die Frau, der Mann, das Kind, ja, nein* szavakkal ellentétben –, mégis sok mindent bele tudtam képzelni. Más szavak viszont haszontalan limlompként halmozódtak föl a fejemben: például az *Ausweis*, a *Niederlassung*, a *Wartefrist*, vagyis az igazolvány, a lerakat meg a várakozási idő. Hosszú ideig tartott, míg fölfogtam ezeknek a szavaknak az értelmét, már csak azért is, mert a szüleim a maguk módján hangsúlyozták vagy öntudatlanul megváltoztatták őket. Így lett az ajkukon az *Ausweis*-ből jeges *Eisweis*, a *Wartefrist*-ből ropogós *Wortfrisch*, és a *Niederlassung* úgy hangzott a szájukból odavetve, hogy *Niidärlasso*.

Apa csaknem fél évig feketén dolgozott anélkül, hogy tudta volna. Minden rendben, mondta akkori munkaadója, Fluri, a mézszáros, a papírok már úton vannak. Egyik munkatársa, aki kedvelte apámat, bogarat ültetett a földre, hé, te Mik, a Fluri többet keres rajtad feketén, érted? Gyöngye kilencszáz frank volt hó végén apa borítékjában, mert az étkezést és a hentesbolt fölötti szoba bérét levonták a fizetéséből. Olyan volt a munkatársa megjegyzése apának, mint egy kijózanító pofon, kiszámolta, mennyi egy meg egy, összeszedte minden bátorságát, és így szólt a főnökéhez: *Wenn kein Papier, Miklós geben*, „Ha nincs papír, Miklós menni.” És apa, aki elcsodálkozott, hogy az ő kis mondatának milyen nagy a hatása. Néhány héttel később ugyanis megkapta a munkavállalási engedélyt, és még némi fizetésemelést is, amit nem is kért, mert akkoriban még nem tudta, hogy a munkatársai majdnem kétszer annyit keresnek, mint ő. Miért nem? Itt nem szokás a fizetésről beszélni!, ez volt az egyik első mondat, amit megértett, mondta apa.

Amit apa annakidején szintén nem tudott, az az volt, hogy a feketemunkával kitolódik az úgynevezett *Familiennachzug*, a „családutánonvas”, azaz a család útutána költöztetése, ami akkor lehetséges, ha valaki rendelkezik tartózkodási és munkavállalási engedéllyel („családutánonvas”, és magam előtt látom, amint egy fiatal pár csillogó, frissen fényesített autón elindul a közös jövője felé, és hallom a bádogdobozok csörömpölő, olcsó zaját, ahogy az autó madzagon maga után vonja őket).

És aztán a Fluri milyen szép leveleket írt az ügyünkben az idegenrendészetnek – hálás vagyok neki érte, mondta apa –, ő az oka, hogy a gyerekeink további fél évig nem jöhettek ki, füstölgött anya, a szüleim, akik titokban vészekedtek, én, aki néha kihallgattam őket, mint ezen az éjszakán is; csak nem régóta voltam Svájcban, emlékszem a sok álmatlan éjszakára, és nemegyszer, ha kifülemtem a szüleimet, úgy kavarogtak a szavak a fejemben, mint az avar egy esős, szeles őszi napon, magyar szavak, hogy *papír, rendészet, levelek, hálás*, német szavak, hogy *Familiennachzug, Schwarzarbeit*, és föltehetően ihatott anyám, ami nagyon ritkán esett meg, mert még ma is hallom a megbántottságtól élessé váló hangját, három évbe, tíz hónapba, tizenkét napba tellett, míg végre megérkezett a beutazási engedély, a gyerekeké.

Mi volt az a szó, amivel kijöttetek, kérdezem, amikor kiürül a pezsögősuveg, és apa föláll, hogy hozzon még egyet.

Arbeit.

A közvetlen demokrácia, az én sajátosan komikus elképzelésem róla, annakidején, amikor az általános iskolában hallottam róla. Az ösdemokrácia megtestesülése vagyunk, mondta a tanítóm, és mert „vagyunk”-ot mondott, természetesen én is beletartoztam, jóllehet „nekünk” akkor még jugoszláv útlevelelünk volt, vagyis én még nem voltam „papírsvájci”, *Papierschwizerin*, ahogy később itt-ott mondogatták. Az általános iskolai tanítómnak nem volt

semmi baja a külföldiekkel, ahogy egyszer mondta, nála csak a teljesítmény számít, ez természetes egy olyan embertől, aki ősdemokrata beállítottságú, egyenlő esélyt mindenkinek!, a tanítóm, aki biztosan hozzájárult ahhoz, hogy valamiféle hadseregnek képzeltem el a közvetlen demokráciát, sok fölfegyverzett katonának, akik glédában állnak, eltökélt arckifejezéssel, mert nekik meg kell védeniük valami fontosat, nevezetesen azt az eszmét, hogy mindenki egyenlő eséllyel indul.

Világok

1987 nyarán a szüleim a nappaliban ültek, munka után, a könyv fölé hajolva, amelyet valami hivatalnoktól kaptak, Honismeret, és Bori meg én kikérdeztük a őket a szövetségi kormányból, a parlamentből, a közvetlen demokráciából, az államalapításból, a svájci történelmet érintő kérdésekből, a könyvön foltot ejtett a sonkáskenyerünk, és kötött menetrend volt: a kenyeret megkenni, megrakni, a kenyeret ásványvízzel együtt tálcán a nappaliba vinni, Bori meg én, akiknek nem kellett állampolgársági vizgát tennünk, mert még nem voltunk nagykorúak, *Förderalismus*, mondta apa *Föderalismus* helyett, mi meg vajas szájjal fölneveztünk, mit akarsz te *fördern*, támogatni? Apa, aki a „demokráciát” úgy ejtette ki, mintha valami szép, elegáns dámáról volna szó, nem pedig államformáról, ha valakinek valami fontos, akkor annak szépen kell hangzania, elegánsan, kérdések, amelyekre Bori meg én nem tudtuk a választ, félkantonok, az meg mi a csuda, vagy kanton, vagy nem kanton, és nemcsak neveztünk, hanem a fejünket is törtük, mert mindig akadályt gördített elénk a nyelvünk, vajon hogyan lehet megjegyezni egy olyan nevet, hogy Guisan tábornok? rétoromán, nem pedig „rétromán”! Bori, aki azt mondta, milyen boldog vagyok, hogy nekem nem kell levizsgáznom, és egy esős napon volt, hogy sok szerencsét kívántunk a szüleinknek, de csöppet sem csodálkoztunk, hogy némán érkeztek haza, nem sikerült, mondta anya, újra el kell mennünk, egy-két kérdést meg sem értettek, hogyan tudnánk válaszolni, ha már a kérdést sem értjük? Anya, aki a vizsgabizottságnak egy egészen egyedi *Strudel*, azaz rétes receptjével szolgált, mert nem ismerte a *Sudel* szót, ami svájci németül „cetli”-t jelent, a hivatalnokok, akik megengedték neki, hogy jegyzeteket készítsen egy *Sudelen*.

És furcsa, hogy pont ezen az estén játszottunk monopolot, nem is tudom, egyáltalán szerette-e valamelyikünk ezt a társasjátékot, azt hiszem, nem, mindenesetre ott van előttünk a tábla az asztalon, dobunk, vásárlunk, apa többször egymás után börtönbe kerül, ha játszottunk egyáltalán valamit közösen, hát akkor kártyáztunk, többnyire römiztünk, és anya nagyon sokszor nyert játék közben, apát meg örülten bosszantotta, hogy anyának milyen szerencséje van, de ezen az estén nem a nyereség vagy a veszteség a lényeg, hanem az, hogy a saját négy falunk között megint kifakadnak a túlérett gyümölcsök, apa viccesen lenéző megjegyzése a „túró” svájciakról, *die Käsigen*, az Alpok mögött élő szívspeciálistákról, a kizsigerelt túróról, amilyen itt van, nincs is semmi íze, mondja apa, legfeljebb egy hahaha háziasszonynak lehet a képébe kenni, mondja, hatost dob (és vesz magának egy házat Friburgban, ez biztos, hogy rossz befektetés, mondja Bori), és tudjátok, most mint mézsáros beszélék hozzátok, tudjátok, miért kell a svájciaknak mindent a föliserhetetlenségig fölaprítaniuk? A svájciak számára nincsen szörnyűbb, mint a zsírszem, mert ha ránéz egy ilyen zsírszem, máris a fölemelt mutatóujjat látja, gondold csak el, mennyi benne a „kolesteril”, bizony, és a háziasszonyok, akik még délelőtt tizenegykor is a kávéházakban ülnek a frissen csináltatott frizurájukkal, ha együtt *böcklet*, vagyis ücsörögnek, megtárgyalják, milyen tanfolyamra járjanak legközelebb, vagy hová menjenek jövő télen síelni (anya, aki megvásárolja a vízműveket, az elektromos műveket, a hegyi vasutakat, és talán maga is

szívesen ivott volna egyszer kávé délelőtt tizenegykor egy kávéházban), folytassuk egyáltalán, kérdezem, mért ne?, még csak most kezdtük el, és tudjátok, mi minden van a *cervelat*-ban, a svájciak nemzeti kolbászában?, sok-sok jég, meg császárszalonna, sok-sok olcsó fűszer, aztán az egészet jó apróra öszszevágják, alaposan összedolgozzák, mert a svájciak tudni sem akarják, hogy állatokat esznek, és a végén egy ilyen világosbarna *Wurstli* van előttünk, ami már semmit sem árul el az igazságból (apa, aki Freiburgban és La Chaux de Fonds-ban szállodát vásárol, ez sosem fogja behozni az árát, mondja Bori, majd meglátjuk, feleli rá apa), na de ki kíváncsi rá, kérdi tőlünk apa, és miért nem hívnak itt meg soha minket vendégségbe, s ha igen, akkor csak *Wienerli*re meg krumplisalátára?, miért a kutyákat engedik itt előre? (és Bori meg én felnevetünk, mert apa odébb rúg egy képzeletbeli kutyát), itt meggebedhetsz, és még tisztos temetést is rendeznek neked (apa, aki a Vajdaságban nem győzi hangsúlyozni, hogy Svájcban mindennek megvan a maga rendje, ott bezzeg tudni, hol kezdődik az utca, hol a járda, és nincsenek összevisszanövő fák), és apa úgy dob, hogy leugrik a kocka az asztalról, karjával lesöpri a táblát, apa, akinek még sincs már kedve folytatni, áradozni akar inkább a saját kultúrájáról, a mi túrónk a legfenségesebb, morzsálódó, ízletes, a paprikás *kolbász*aink világhírűek, tudjátok meg!, még az amerikai filmsztárok is a mi kolbászunkat eszik, mi, vajdasági magyarok pedig még azoknál a magyaroknál is vendégszeretőbbek vagyunk, akik Magyarországon élnek, a nyelvünk, ami az összes egyetemet végzett számára még mindig rejtély; anya, aki hirtelen félbeszakítja apát, vékony hangon azt mondja, hogy kellemetlen folyton izzadni, amikor németül beszélünk, és alighanem azért izzadunk annyira, mert tudjuk, hogy hibásan beszélünk, bármennyire igyekszünk is, és anya mindig egyikünkre ránéz, egymás után, tágra meresztett szemmel, mint aki megértett valamit, ami sokkolta – és előttünk van a tábla, a papírpénz, a figurák, a kocka, anya szavai, amik szíven találnak és megmutatják, miből is fakadnak apa túlzásai: az elszenvedett fájdalom miatti tehetetlenségből, csalódásokból, amik a kijelentések mögött megbújnak (és annyi mindent el kéne mondani arról a félreértésről, hogy az, aki hibásan beszél valamely nyelvet, egyszerűen butának számít, a szüleim hibái, amelyek az én fülemben sajátosan szépek; jó alkalom volna elmondani, hogy ha apa és anya magyarul beszél, akkor olyanok, mint akiket kicseréltek), és mintha Bori olvasna a gondolataimban, azt mondja, szinkrontolmácsolni fogunk nektek, legközelebb, amikor vizsgáznunk mentek, és akkor nem fogsz izzadni, mami, akkor az urak fognak izzadni, mert annyi szó röpköd majd a fülek körül.

Mégsem ünnepeltük meg, amikor apa és anya másodszorra már sikerrel letette az állampolgársági vizgát, így, ezzel akkor megvolnánk, mondta apa, anya pedig elrámolta az iratokat, a honismereti könyvet, apa beleült a foteljába, anya a kanapéra telepedett, mi meg várakozásteljesen rájuk meredtünk, de apa bekapcsolta a tévét, anya pedig a kötéséért nyúlt. És, kérdezte Bori, mit és, mondta rá apa, még nem vagyunk svájciak, a svájciaknak még szavazniuk kell rólunk. A hivatalnokok mindenesetre nagyon rendesek voltak, gratuláltak a sikeresen letett vizsgához, így anya.

(részletek a Galambok röppennek föl c. regényből)

BLASCHTIK ÉVA FORDÍTÁSA

CHRISTOPH RÜTIMANN: „HANDLAUF PRIME TOWER” VIDEOSTILL © CHRISTOPH RÜTIMANN/PRO LITTEHS 2010

